

Divadlo slovanské sväto-mikulášske kníhkupca Fejérpataky-Belopotockého a Chalupkov divadelný úspech

Andrej Maťašík

Fakty:

- Narodil sa na Nový rok 1794 v liptovskej obci Paludzka, ktorá v 70. rokoch 20. storočia zmizla pod hladinu Liptovskej Mary.
- Ako vyučený knihár prevandroval Levoču, Košice, Pešť i Viedeň a tu spoznal aj profesionálne divadlo.
- Od r. 1821 sa usadil v Liptovskom Sv. Mikuláši, kde založil požičovňu kníh (1829 - 1843) a vydával Nový a starý vlastenecký kalendár, ktorý bol v rokoch 1830 - 53 najčítanejšou slovenskou knihou.
- Pod vedením G. Fejérpatakyho - Belopotockého liptovskí ochotníci 22. 8. 1830 uviedli premiéru Chalupkovej hry Kocúrkovo a tým sa začali novodobé dejiny slovenského divadla.
- Za 12 rokov sústavnej činnosti uviedol ochotnícky súbor zložený z remeselníkov, študentov a mešťanov 35 predstavení. Od 10. 7. 1830 viedol *"Zapisovací knihu divadla slovanského sväto-mikulášskeho"*. Dramaturgicky divadlo profiloval podľa vzoru českých súborov, uvádzal Kotzebuove frašky, hry Václava Klimenta Klicperu a z pôvodných hier okrem Chalupkovho Kocúrkova (1830) aj jeho Kocúrkovskú svadbu alebo Všetko naopak (1832), Trasorítku (1833), Starúša plesnivca (1839) a Trinástu hodinu (1841) - všetky v bibličtite – slovakizovanej češtine.
- Štúrovskú spisovnú slovenčinu neprijal a prestal sa venovať divadlu. Divadelné hry, ktoré so súborom naštudoval aj vydával, čím vytváral predpoklad pre rozšírenie divadelných aktivít do ďalších miest a mestečiek. O úsiliach najmä liptovskomikulášskych ochotníkov často písal do časopisov, najviac do pražských Květov.
- Na žiadosť skladateľa Františka Škroupa poslovenčil texty Josefa Chmelenského pre titulnú postavu v prvej českej opere Dráteník (1826).
- Zomrel 18. mája 1874 v Liptovskom Mikuláši.

Story:

Pre mnohé európske národy bolo 19. storočie obdobím prebudenia. Národnoemancipačné pohyby dosiahli vrchol v revolučných rokoch 1848/49, ale pripravovali sa omnoho skôr. A tak aj slovenskí študenti a tovaryši na vandrovkách po Európe zisťovali, že divadlo sa nemusí hrať iba v šľachtických sídlach a v „panskej“ reči, ale že je normálne, aby človek vnímal príbeh iného človeka v materinskom jazyku, ktorému najlepšie rozumie. Odtiaľ už nebolo ďaleko k poznaniu, že divadlo môže byť veľmi užitočným prostriedkom národného prebudenia.

Mikulášsky kníhkupec Gašpar Fejérpataky – Belopotocký sa Chalupkovým Kocúrkovom nadchol tak, že v Liptovskom Svätom Mikuláši zorganizoval ochotnícke divadlo, ktoré 22. augusta 1830 zahrlo práve túto hru. Podľa *Zapisovacej knihy*, ktorú si viedol, vzniklo ochotnícke divadlo 10. júla. Od prvého stretnutia po premiéru teda ubehlo šesť týždňov. Belopotocký hral iba **Tesnošila** pri prvom uvedení Kocúrkova, potom hranie prenechal študentom, remeselníkom a mešťanom, ktorí prejavili o divadlo záujem. Zato sám obstaral všetko ostatné – od výberu hry, cez povolenie úradov, scénu a kostýmy, až po šepkanie a napísanie správy do novín. Úspech predstavenia a rýchlo rastúci záujem o divadlo – a nielen v Mikuláši - Belopotockého podnietil k systematickej práci a výsledkom bolo 12 rokov aktivity mikulášskych ochotníkov - a 35 predstavení. Uviedol väčšinu Chalupkových hier, ale v repertoári „Divadla slovanského svato-mikulášskeho“ ako ho nazval, nájdeme veľa hier prevzatých z repertoáru uvádzaného v tých časoch českými kočujúcimi súbormi (V. K. Klicpera, A. Kotzebue, E. Raupach a ďalší).

Vďaka tomu sa Liptovský Mikuláš stal našim historicky prvým centrom, v ktorom stabilne pôsobilo ochotnícke divadlo. Jeho príkladom sa inšpirovali v mnohých iných mestách a slovenské ochotnícke divadlo zakrátko zmohutnelo vo významný spoločenský fenomén.

Komédiograf Ján Chalupka

Rozhľadný evanjelický kňaz v Brezne, Ján Chalupka (narodil sa 28. októbra 1791 v Hornej Mičinej) spoznal čaro divadla vo Viedni počas štúdií. Keď v roku 1830 napísal a v Levoči vydal svoj debut, veselohru v troch dejstvách pod názvom **Kocaurkovo, anebo Gen abychom v hanbě nezůstali**, podistým ani netušil, čo touto hrou spôsobí. Možno predpokladať, že chcel na svojich breznianskych farníkov zapôsobiť aj inak, ako. Vymyslel si fiktívne malomesto Kocúrkovo a zaľudnil ho typickými postavičkami každého vtedajšieho slovenského mestečka, ktoré charakterizuje už menami – čižmár je Tesnošil, schudobelý šľachtic Pán z Chudobíc, vydajachtivá stará dievka zasa Panna Trasorítka. Hru Chalupka napísal v bibličtine, teda slovakizovanej češtine, ktorá pred Štúrovou kodifikáciou slovenčiny fungovala medzi slovenskými evanjelikmi ako oficiálny jazyk. Rovnako napísal v 30. rokoch aj svoje ďalšie hry **Všetko naopak, Trasorítka, Trinásta hodina. Starúša Plesnivca** napísal dokonca v maďarčine (hra vyšla v Pešti 1835). (Po uzákonení spisovnej slovenčiny svoje hry prepísal a v rokoch 1871 – 75 vyšli v Martine.) Revolučné roky 1848/49 ho inšpirovali k hre **Dobrovoľníci** (1854) a v 70. rokoch napísal ešte komédie **Juvelír** a **Hrdá pýcha skrotla**.

Divadelný historik Zoltán Rampák v knihe **Slovenskí klasickí dramatici 19. storočia a inonárodná dráma** (Bratislava 1975) skúmal pramene, ktoré pravdepodobne Chalupku inšpirovali. Chalupka bez problémov sám písal v nemčine (román **Bendegúz**, 1841) či ako sme uviedli v maďarčine (vedel aj po latinsky a po francúzsky) a niet pochybností, že každú návštevu vo Viedni či Pešti a Budíne využil aj nato, aby si pozrel tamojší repertoár. Tak sa stalo, že v prvej polovici 19. storočia v ňom slovenská kultúra získala dramatika schopného písať divácky atraktívne satirické veselohry – a bolo treba už len divadlo, teda priestor, aby sa s nimi mohli zoznámiť ľudia.

Vtedy sa skrížili životné cesty liptovskomikuláškého knihovníka a breznianskeho kňaza...

Ján Chalupka zomrel 15. júla 1871 v Brezne.

Divadlo z ochoty

Aj pred rokom 1830 sa v slovenských mestách dalo stretnúť s divadlom – na školách sa pripravovali predstavenia už o tristo rokov skôr, prichádzali

k nám kočovné súbory z Nemecka, Čiech a neskôr i maďarskej časti Uhorska, ba zavše sa hrávala v šľachtických sídlach aj talianska opera. No iniciatíva zahrať si divadlo len tak, pre radosť a potešenie (svoje aj blízkych), prosto **z ochoty**, sa na skutok premenila až vďaka neuveriteľnej pracovitosti Gašpara Fejérpataky – Belopotockého v Liptovskom Svätom Mikuláši.

Ochotníci si peniaze, ktoré vybrali na vstupnom nenechávali, ale výnos vždy venovali na charitatívne ciele – na podporu sirotincov, nemocníc a podobne.

Belopotockého následníci

Ľupčanov inšpiroval mikulášsky príklad a z iniciatívy Daniela Krmana¹, Mateja Bohuša a Jozefa Dvorského začali sústavne hrať divadlo v auguste 1840. V Martine a Zvolene sa z iniciatívy štúrovských študentov hralo už v roku 1839. Samuel Jurkovič zorganizoval svoje Slovenské národné divadlo nitranské v Sobotišti v lete 1841. Potom sa ochotníctvo zapáčilo i v Rajci (1841), Dolnom Kubíne (1842), Brezne (1844) či Modre (1846). V Levoči založil stály súbor v roku 1845 Ján Francisci – Rimavský s druhmi. Jednota mládeže slovenskej zorganizovala v Banskej Štiavnici slovenské predstavenie už v roku 1843. Ochotnícke aktivity sú zdokumentované asi v dvadsiatke slovenských miest a mestečiek, aj v najväčšom slovenskom meste tých čias – Pešti.

¹ Daniel Krman, nar. 6. decembra 1775 v Slovenskej Ľupči, zomrel 30. decembra 1860 tamže, učiteľ a skladateľ náboženských piesní.